

Prof. dr hab. inż. arch. Tomasz Kozłowski
Katedra Projektowania Architektonicznego
Wydział Architektury
Politechnika Krakowska

Recenzja rozprawy doktorskiej mgr inż. arch. Macieja Miłobędzkiego
pt. *Architektura otwartych obrzeży. Struktury graniczne w architekturze*
opracowanej na Wydziale Architektury Politechniki Warszawskiej
pod kierunkiem promotora, prof. dr hab. inż. architekta Jana Słyka.

Recenzję opracowano na zlecenie Prodziekana ds. Ogólnych Wydziału Architektury Politechniki Warszawskiej dr inż. arch. Jerzego Grochulskiego, prof. uczelni, zlecenie 504/04195/1010/44.000000.

1. Opracowanie *Architektura otwartych obrzeży. Struktury graniczne w architekturze* – to bardzo gruba książka. Składa się z pięciu części podzielonych na jednolicie ponumerowane rozdziały różnej objętości.

Część 1. Tekst zaczyna się od dość długiego *Wprowadzenia* (s. 15-135). A.1. *Zagadnienia metodyczne* składa się z podrozdziałów A.1.1. *Budowle otwarte i izolowane* (s. 15-17), A.1.2. *Architektura otwartych obrzeży, potrzeba i sens studiowania jej materialnych form* (s. 18-19), A.1.3 *Problematyka pracy. Wybrane zagadnienia otwartych stref granicznych* (s. 20-26), A.1.4. *Cel, zakres, metody studiów i badań* (s. 26-29), A.1.5. *Budowa pracy* (s. 30-34), A.2. *Istotne cechy architektury otwartych obrzeży – kryteria wyznaczające i limitujące zakres opracowania* (s. 35-38), A.3. *Tło badań* (s. 39-47), A.3.1. *Główne obszary dyskursu – otwarte strefy graniczne we współczesnej i dawnej refleksji teoretycznej i praktyce projektowej, odniesione do wyodrębnionych typologii analizowanych zjawisk* (s. 48-49), A.3.1.1. *Granice–wydzielanie. Pierwotny sens budowania – wyodrębniania miejsc w świecie, konstruowanie granic jako otwartych stref pomiędzy wnętrzem a zewnątrz* (s. 50-63), A.3.1.2. *Relacje wnętrz i zewnątrz kształtowane przez trzecie przestrzenie – otwarte strefy obrzeży. Pomiędzy płynną cyrkulacją przestrzeni a sekwencjami wyodrębnionych wnętrz. Transparentność* (s. 64-82), A.3.1.3. *Strefy graniczne – miejsca relacji struktur o zróżnicowanych skalach, porządkach budowli, morfologii zabudowy i otoczenia* (s. 83-91), A.3.1.4. *Masywne–lekkie. Równowaga mas i zawartych pomiędzy nimi pustek w ustanawianiu relacji wnętrz, stref pośrednich i otoczenia* (s. 91-110), A.3.1.5. *Jednorodność a złożoność (budulec, forma, struktury współczesnej architektury otwartych obrzeży)* (s. 111-116), A.3.1.6. *Budowla w środowisku, środowisko budowli* (s. 117-128), A.3.2. *Podsumowanie* (s. 129-135).

Część 2. Terminologia, hipotezy (136-152) składa się z podrozdziałów: B.1. *Pojęcia, terminologia, definicje* (s. 136-149). B.1.1. *Wnętrza, zewnętrzza, strefy pośrednie, architektura w krajobrazie* składa się z: B.1.1.1. *Przestrzeń architektoniczna* (s. 136-140), B.1.1.2. *Wnętrze* (s. 140-141), B.1.1.3. *Otwarte obrzeża, strefy obrzeżne, strefy graniczne* (s. 141), B.1.1.4. *Delimitacja przestrzeni, strefy, strefowanie* (s. 141-142), B.1.1.5. *Zewnętrzne wnętrza* (s. 143), B.1.1.6. *Zewnętrzza, otoczenie* (s. 143-144). B.1.2. *Architektonika budowli (budulec, forma, miejsce i znaczenie w całościowym odbiorze budowli)* składa się z: B.1.2.1. *Struktura* (s. 144-145), B.1.2.2. *Porządek, uporządkowanie* (s. 145-146), B.1.2.3. *Ciążar, masa budowli* (s. 146-147), B.1.3. *Przegrody, wydzielenia, ich rodzaje i specyfika* (s. 147-148). B.1.4. *Relacje i powiązania wyodrębnianych stref budowli i ich otoczenia* (s. 149), B.2. *Problemy i hipotezy badawcze* (s. 150-152).

Część 3. Studium przypadków (153-296) składa się z podrozdziałów: C.1. *Uzasadnienie wyboru przypadków, kryteria badawcze* (s. 153-158). C.2. *Wybrane budowle* składa się z: C.2.1. *ALTES MUSEUM, Berlin – Karl Friedrich Schinkel* (s. 159-170), C.2.2. *SALK INSTITUTE, La Jolla – Louis Kahn* (s. 171-186), C.2.3. *DHAKA HOSPITAL, Dakka – Louis Kahn* (s. 187-198), C.2.4. *YALE CENTER FOR BRITISH ART, New Haven – Louis Kahn* (s. 199-210), C.2.5. *SIEDZIBA AGORY S.A., Warszawa – JEMS Architekci* (s. 211-224), C.2.6. *MUZEUM HISTORII POLSKI, Warszawa – JEMS Architekci* (s. 225-234), C.2.7. *AMBASADA RP W BERLINIE, Berlin – JEMS Architekci* (s. 235-244), C.2.8. *MUSASHINO ART UNIVERSITY LIBRARY, Tokio – Sou Fujimoto* (s. 245-254), C.2.9. *DOMY PEZO VON ELLRICHSHAUSEN, Chile, Hiszpania – Pezo & von Ellrichshausen* (s. 255-266), C.2.10. *DOMY PROJEKTU STUDIA HARQUITECTES, Katalonia – Harquitectes* (s. 267-276), C.3. *Przegląd ważniejszych trendów i kierunków architektury otwartych obrzeży* składa się z: C.3.1. *Architektura otwartych granicznych obrzeży od czasów Louisa Kahna* (s. 277-279), C.3.2. *Case Study Houses* (s. 279-281), C.3.3. *Architektura Japonii, Japonia w architekturze* (s. 281-282), C.3.4. *Archaizujący regionalny modernizm* (s. 282-285), C.3.5. *Archetypiczne „trzecie przestrzenie” Utzona* (s. 284-286), C.3.6. *Postmodernizm / późny modernizm* (s. 286-289), C.3.7. *Późnomodernistyczny nurt wysokich technologii* (s. 290), C.3.8. *W stronę low-tech, późnomodernistyczne ekologie otwartych relacji w środowisku* (s. 291-296).

Część 4. D. Konkluzje (s.279-374) składa się z podrozdziałów: D.1 *Wnioski, podsumowanie pracy* (s. 297), D.1.1. *Jednoczesność zjawisk, procesów, pozornie przeciwnych pojęć w obrębie architektury otwartych obrzeży* (s. 298-313), D.1.2. *Pomiędzy. Jakich kategorii i zjawisk dotyczy „pomiędzy” otwartych stref granicznych?* (s. 313-320), D.1.3. *Współistnienie skal i porządków / relacje* (s. 320-324), D.1.4. *Współistnienie dynamicznych i statycznych ról klimatycznych buforów, budowle przeniknięte atmosferą* (s.324-329), D.1.5. *Jedność i Różnorodność, architektury odmiennych kręgów cywilizacyjnych i kulturowych* (s. 329-333). D.2. *Weryfikacja hipotez badawczych* składa się z trzech podrozdziałów: D.2.1. *Weryfikacja hipotezy 1* (s. 333-335), D.2.2. *Weryfikacja hipotezy 2* (s. 335-339), D.2.3. *Weryfikacja hipotezy 3* (s. 339-342). D.3. *Krytyczna analiza wybranych motywów prac JEMS Architekci na tle teoretycznych rozważań rozprawy* (s. 343-

365), D.3.1. *Otwarte strefy obrzeżne w praktyce projektowej JEMS, podsumowanie* (s. 365-367), D.4. *Zakończenie* (s. 368-374).

Część 5. E. Załącznik. Szkicownik, schematy – szkice (s. 375-391) składa się z części: E.1. *Tworzywo architektoniczne otwartych obrzeży / stref granicznych – modele architektonicznych wydzielen* (s. 375-378), E.2. *Aspekty lokalizacji, relacje budowla-otoczenie* (s. 379-383), E.3. *Bryła z wnętrzem, otwarte wnętrza* (s. 384-385), E.4. *Strefy obrzeżne, zewnętrzne, otwarte wnętrza w obrębie bryły budowli – ich wpływ na klimatyczno-energetyczne aspekty budowli, ekologię* (s. 386), E.5. *Otwarte obrzeża, „zewnętrzne wnętrza” w obrębie bryły budowli a formy znaczeniowe i symboliczne, przestrzeń egzystencjalna, przestrzenne bycie* (s. 387-391).

Pracę kończy *Spis i źródła ilustracji* (s. 392-406), *Bibliografia* (s. 407-414).

Całość zapisano zwięzłym tekstem na 414 numerowanych stronach formatu A4. Tekst uzupełniony jest 300 ilustracjami. Na końcu znajduje się spis literatury. Jest on bardzo obszerny, lecz niestety nieponumerowany. Opracowanie przypomina „prawdziwą” książkę wydaną starannie i z dbałością o kształt rzeczy, przyjemną nie tylko w czytaniu, ale i także oglądaniu.

Recenzent zapoznał się z pracą z przyjemnością, także z racji ciekawości jak z punktu widzenia autora będącego przecież znanym praktykiem.

2. Wybrane uwagi

2.1. Przedmiotem rozważań Pana Macieja Miłobędzkiego są praktyczne i teoretyczne zainteresowania budowlami *otwartymi*. Jak sam podkreśla, *najistotniejszą właściwością tych budowli jest potencjał budowania bogatych, różnorodnych relacji w środowisku za pomocą prostych technik, elementarnych architektonicznych środków wyrazu, jednorodności budulca*. Architektura tak tworzona ma być przeciwieństwem współczesnych trendów „architektury izolacji”. Autor przedstawia studia architektury dawnej oraz wielkich twórców XX wieku. Budowle „otwarte” muszą zachęcać odbiorcę do „współtworzenia” architektury. Przecież sztuka bez widza nie istnieje, podobnie architektura. Jest ona tworzona dla ludzi. Kenneth Frampton przypominał kiedyś historyczne podejście do budowania i pisał o poetyce konstrukcji. Opisuje to tak: „Od kiedy w połowie XIX wieku termin »tektonika« pojawił się w pismach Gottfrieda Sempere, nie tylko wskazuje on na uczciwość konstrukcyjną i materiałową, ale także na poetykę konstrukcji, która może być praktykowana w architekturze i związanych z nią sztukach [...]”. Podobnie ujmuje to Miłobędzki, pisząc o *konstruowaniu granic*. Należy pamiętać, że współcześnie konstrukcja znika pod warstwami płyt gipsowo-kartonowych i nie jest już w centrum zainteresowania nawet wielkich twórców. Nie jest już potrzebne „piękno” konstrukcji ani nawet jej zwykła poprawność, przecież współcześnie wszystko da się zbudować, koszty nie mają już znaczenia.

Jak pokazuje nam Doktorant, architektura współczesna może sięgać do zapamiętanych kształtów w poszykowaniu nowości. Trzeba pamiętać, że jeszcze w 1849 John Ruskin w pracy *Seven Lamps of Architecture* pisał: „Koniecznym jest uwzględnienie różnicy

zachodzącej między słowami Konstrukcja, Budowa a samą Architektura, nie wykluczając wzajemnego ich stosunku, do tego stopnia, iż niemożliwą będzie dobra Architektura bez Konstrukcji dobrej”. Możemy dostrzec, że obecnie odbiorca architektury, może nie potrzebować już bardzo nowoczesnych kształtów architektury. Powolne znudzenie nurtami związanymi z dekonstrukcją formy mogą nas zachęcać do prób odrodzenia architektonicznej kompozycji. Doktorant odcina się od blokujących przegród, jest zwolennikiem „zewnątrznego otwartego wnętrza”. Nie wiemy, czy ma być to element końca budynku, czy jego początku. Należy pamiętać, że nawet znak przy wjeździe do miasta może stanowić jego początku, ale jest także wyznacznikiem jego końca. Autor opisuje to poetycko: *Granica nie jest czymś, na czym coś się kończy, lecz, jak rozpoznali to Grecy, czymś, skąd coś „poczyna swą istotę”*. Miłobędzki podejmuje temat szeroko, raz z punktu widzenia teoretyka architektury, raz z punktu widzenia wybitnego praktyka. Jak możemy dostrzec, połączenie takie jest ważne i może pomagać w obu tych działaniach. W pracy Doktorant stara się pokazać świat sztuki na swój osobisty sposób, pokazując, że architektura współczesna nie powinna być tworzona w próżni i oderwania od zapamiętanych doskonałych kształtów. A co najważniejsze nie może odcinać się od otoczenia. Dlatego praca obejmuje także zagadnienia z zakresu krytyki sztuki i filozofii. Takie połączenie wprowadza całość opracowania na wysoki poziom intelektualny.

Pan mgr Miłobędzki przedstawia zbiory wiadomości zebranych, przeanalizowanych i ułożonych w całość. Tylko wtedy posiadana wiedza na dany temat ma wartość i nie jest skazana na powierzchowność. Ogrom pracy włożonej w poszukiwania jest widoczny, książka jest wielkich rozmiarów i zasługuje to na pochwałę. Praca nie jest prostym katalogiem, lecz prawdziwym dziełem naukowym. Recenzent zapoznał się z nim z przyjemnością.

2.2. Praca napisana jest czytelnym językiem, według jasnego schematu możliwego do prześledzenia w tytułach rozdziałów. Prowadzi nas od obszernego wstępu przez terminologię, studium przypadków aż do konkluzji. Załącznik stanowi szkicownik. Od początku książki możemy zauważyć, że według autora współczesna architektura nie może izolować użytkownika od otoczenia. Jak podkreśla Doktorant, *życie „w świecie”* daje lepsze możliwości budowania nowych form.

2.3. Merytoryczny początek opracowania stanowi rozdział *Wprowadzenie*. Pojawia się tu opis problematyki pracy. Doktorant przedstawia przedmiot rozważań, studiów, ich cel, potrzebę i przydatność dla współczesnej praktyki projektowej. Poruszono w nim metody i kryteria poszukiwań. Autor stara się pokazać różnorodność problematyki oraz najważniejsze obszary badawcze w pracy. Pojawiają się więc istotne dla praktyki i teorii architektury zagadnienia, które według Autora uzasadniają podjęcie tematyki otwartych obrzeży. Ważną rolę odgrywa przedstawienie najistotniejszych cech architektury otwartych obrzeży. Pojawiają się także jej kryteria, które budują dalszą strukturę pracy. Będą to wyznaczniki zakresu badań Autora. Kolejno Doktorant przedstawia badanie i krytyczną interpretację tekstów odnoszących się bezpośrednio do tematyki pracy. W rozdziale pojawia się także autorska próba wyodrębnienia najistotniejszych grup tematycznych. Mamy więc: granice, relacje, skale, porządki, budulec, jednorodność, złożoność, metabolikę. Miłobędzki podkreśla, że *nie*

wszystkie dotyczą bezpośrednio badanego obszaru, ale zdaniem autora mają istotny wpływ na kształtowanie się idei i teorii z nim związanych.

Druga część to *Terminologia, hipotezy*. Tu Autor przedstawia najczęściej przedstawiane interpretacje stosowanych w pracy pojęć związanych z obszarem badań. Podkreśla, że określenia te mogą mieć różne znaczenia dla odbiorców, teoretyków i praktyków architektury. Wylicza pojęcia stosowane dla: 1. *Opisu wyodrębnianych miejsc i obszarów, z których zostały one wydzielone (najczęściej określanych terminem „przestrzenie”)*. 2. *Architektonicznych środków ustanawiania tych wydzielen, granic, otwarć (budulca, struktury, formy granicznych otwartych stref)*. 3. *Charakteru i specyfiki różnorodnych typów przegród tworzących otwarte obrzeża*. 4. *Relacji pomiędzy wyodrębnianymi miejscami, strefami, obszarami*. W drugim rozdziale Autor prezentuje aż trzy hipotezy badawcze: 1. *Otwarte obrzeża – peryferia budowli, „pośrednie” strefy, warstwy graniczne, rozumiane jako usytuowane pomiędzy wnętrzami i zewnątrzem sekwencje struktur budowli, mające cechy architektonicznych „zewnętrznych wnętrz”, użytkowych pomieszczeń, modułów, zawdzięczają potencjał swojego oddziaływania, znaczenia, siłę relacji z wnętrzami i otoczeniem budowli cechom swojego budulca, usytuowaniu w całościowym porządku budowli, ukierunkowaniu elementów jej struktury, a nade wszystko zrównoważonym proporcjom pomiędzy elementami masywnymi a pustymi, gęstością materii budowli*, 2. *Strefy graniczne mają znaczący potencjał budowania symbiotycznych relacji budowli w jej otoczeniu, w środowisku. Tworzą rodzaj klimatycznych buforów, dzięki którym budynki stają się częścią zdrowego i świadomie współtworzonego przez użytkowników środowiska życia, pozwalają ograniczać stosowanie skomplikowanych technik wentylacji, klimatyzacji, ogrzewania bądź redukują ich ilość i poziom złożoności*, 3. *Strefy graniczne, otwarte obrzeża budynków są obszarem rozmaitych relacji porządków wewnątrz z porządkiem i morfologicznymi cechami otoczenia. Pozwalają na przenikanie, zestawianie bądź nakładanie się tych porządków, skal, tworzenie zharmonizowanego środowiska obejmującego krajobraz, jego zagospodarowanie, architekturę*. Próba konfirmacji hipotez nastąpi w rozdziale *Konkluzje*.

Część trzecia to studium przypadków (*case study*). Autor tworzy osobisty (bez negatywnych konotacji) zbiór wybranych budowli i poddaje je dociekliwemu badaniu. Badacz stara się dążyć do wszechstronnego opisu, uwzględniając bogatego zestawu zmiennych oraz przedstawia zależności między nimi. W tym celu tworzy karty projektów zawierające najważniejsze informacje. Pojawia się tu temat budowli, okoliczności ich powstania, schematy planów i układów otwartych stref, fotografie, rysunki, a także analizy obiektów przeprowadzone według ustalonych kryteriów badawczych. Każda z części jest zakończona opisem charakteryzujące najistotniejsze cechy budowli odniesione do kryteriów badawczych. Autor dzieli je według schematu: *tworzywo architektoniczne, lokalizacja, relacje budowla-otoczenie, umiejscowienie obrzeżnych stref w strukturze budowli, kształtowanie klimatu wewnątrz, kwestie energetyczne i ekologiczne, zagadnienia symboliczne i znaczeniowe*. W tej części opisano dziesięć budowli. Katalog w kolejnym rozdziale jest uzupełniony o wybrany przez Autora przegląd współczesnych nurtów architektury w sposób istotny odnoszących się do badanych obszarów.

Część czwarta to *Konkluzje* stanowiąca wnioski i podsumowanie pracy. W części tej Doktorant podejmuje próbę krytycznej refleksji na temat badanych obszarów

architektonicznych, sformułowanej na podstawie zebranych materiałów. Znajdują się tu także podsumowanie analiz twórczości najistotniejszych zdaniem Autora twórców architektury otwartej. Pojawia się tu także ważny element własnych doświadczeń zawodowych Doktoranta. Miłobędzki zawarł w rozdziale uwagi dotyczące współczesnych sposobów budowania, które są połączone z jego przemyśleniami o możliwości i szansach upowszechnienia opisanych w pracy idei architektonicznych. W drugim rozdziale pojawiają się rozważania i wnioski dotyczące prac projektowych Doktoranta. Część trzecia przedstawia odniesienia do teoretycznych rozważań w pracy doktorskiej.

Zakończenie stanowią schematy ukazujące typologię elementów budujących architekturę, rolę, jaką odgrywają strefy graniczne w strukturze budowli. Autor pokazuje relacje z krajobrazem, środowiskiem, przestrzenią symboli i znaków.

Dysertacja w opinii recenzenta jest na tyle interesująca i nowatorska, że może wnieść nowe spojrzenie na temat przestrzeni architektonicznej i budowy nowej formy.

3. Oceny

3.1. Założenia pracy

Problematykę pracy należy ocenić jako stosowną do rozprawy doktorskiej. Opracowanie jest obszerne, Autor chciał zawrzeć w nim chyba całą swoją wiedzę, którą należy uznać za bardzo dużą. Książkę może być ważna w momencie, w którym świat architektury stoi trochę na rozdrożu po powoli umierającym dekonstruktywizmie. Założenia pracy skonstruowano prawidłowo. Pole badawcze zakreślone wokół ważnego dla Doktoranta obszaru struktur granicznych w budynkach. Założenia problemów naukowych pokazują bez kluczenia rozumowanie autora. Pod względem metodycznym opracowanie należy przyjąć bez wątpliwości. Biorąc pod uwagę specyfikę prac naukowych z dziedziny architektury, która nie wykształciła oczywistego warsztatu metodologicznego, umożliwiającego ścisłą weryfikację twierdzeń – należy stwierdzić dużą wartość naukową pracy doktorskiej. Autor przedstawia w pracy przykłady, których analiza może potwierdzić potrzebę powstawania właśnie takiej architektury. Do opisu takiego budowania bardzo pasuje zacytowana definicja architektury Hansa van der Laana. Dla tego mnicha, architekta i filozofa *architektura rodzi się z [...] tej pierwotnej rozbieżności pomiędzy dwoma przestrzeniami – horyzontalnie zorientowanej przestrzeni naszego doświadczenia i wertykalnie orientowanej przestrzeni naturalnej; zaczyna się, gdy dodamy pionowe ściany do horyzontalnej powierzchni ziemi.* Jednak w architekturze *struktur granicznych* potrzeba jeszcze czegoś więcej. Jak się wydaje dla Doktoranta, najważniejszym twórcą doskonałej architektury był Louis Kahn. Jak podkreśla Miłobędzki, *Kahnowskie budowle, które łączyły w sobie koncepcje addytywności brył z wycinaniem w ich masywach wnętrza – dziedzińców, opierały się na charakterystycznej dla dojrzałej fazy jego twórczości „porowatości” planów.* Takie rozbitcie planów budynków tworzą nowe przestrzenie pośrednie, graniczne. Powstają one na skutek rozbudowywania obrzeży budowli do skali wnętrza.

Tezy Autora (hipotezy badawcze) w liczbie trzech, można uznać za nadające się do udowodnienia a w części *Konkluzje* uznać za udowodnione. Większość z przedstawionych przez Doktoranta przykładów pokazuje rolę, jaką powinny odgrywać strefy obrzeżne

w architekturze. Powstała architektura wykazuje duże zdolności do świadomego kontrolowania i regulowania warunków klimatycznych we wnętrzach budowli, co w XXI wieku i pojawiającymi się coraz częściej problemami z energią można uznać za rzecz szalenie aktualną. Autor wykazał także, że powstające relacje różnych skal budynków i jego otoczenia są możliwe dzięki powstawaniu otwartych stref granicznych.

Ważnym elementem pracy jest atlas *Wybrane budowle*, pokazujące architekturę *otwartych obrzeży*. Mamy tu szczegółowe opisy dziesięciu budynków. Autor zaczyna od historii architektury i Karla Friedricha Schinkela, przez Louisa Kahna, Sou Fujimoto, Pezo & von Ellrichshausen, Harquitectes aż do chyba najważniejszych JEMS Architekci. Jest to bardzo ważny element pracy pokazujący, że temat jest naprawdę bliski Doktorantowi, a co najważniejsze w architekturze opisywane teorie nadają się do zamiany na język zbudowany. Możemy dostrzec, że Maciej Miłobędzki jest nie tylko wielkim teoretykiem, ale i wielkim twórcą.

Recenzent nie może nie napomknąć, że w momencie otrzymania pracy i poznaniu jej gabarytów był trochę zniechęcony. Można ostatnio zaobserwować tendencje do gromadzenia w doktoratach nadmiernej ilości wiadomości. Jednak po zapoznaniu się z całością pracy wszystkie wątpliwości prysły. Wysiłek intelektualny Doktoranta oraz informacje, jakie zostały zawarte w książce, są naprawdę imponujące. Jest to prawdziwa praca naukowa z dziedziny architektury. Po przeczytaniu trudno jest uznać objętość, której z części za zbyt obszerną.

Praca nadaje się bez zmian do wydania w formie ogólnodostępnej książki. Prace naukowe z dziedziny architektury i urbanistyki powinny być szeroko dostępne. Treść i forma rozprawy doktorskiej Pana Macieja Miłobędzkiego może być atrakcyjna nie tylko dla architektów. Zwykli użytkownicy mogą dostrzec w niej szansę dla lepszego zrozumienia kształtów dobrej architektury lub dla zwykłego poszerzenia wiedzy o niej. Recenzent ma nadzieję odnalezienia drukowanej wersji w księgarni gdzieś w Polsce.

3.2. Ustosunkowanie się do piśmiennictwa naukowego

Wiedzę naukową autora ilustrują przypisy i liczne cytaty (w sumie 354, słownie trzysta pięćdziesiąt cztery). Doktorant porusza się w tej materii swobodnie. Informacje tam zawarte pozwalają na dokładne przesłedzenie myśli Autorka od strony znajomości literatury naukowej. Potwierdza to *Bibliografia*, niestety nienumerowana, ale taki był widocznie zamysł Doktoranta. Wiedzę tę należy ocenić bardzo wysoko.

3.3. Opracowanie materiału naukowego i konstrukcji wyводу

Potwierdza to sposób opracowania materiału naukowego zawartego w literaturze i dobranych przykładach, przeprowadzone ze znanstwem i pozwalające na jasną konstrukcję wyводу. W wyznaczonej przez siebie przestrzeni Doktorant porusza się sprawnie. Widać obeznanie z prezentowanymi zagadnieniami poznanymi nie tylko w czasie badań, ale i w pracy architekta. Należy podkreślić, że temat nie jest łatwy a opracowanie bardzo szerokie.

3.4. Ocena logiczna i językowa

Przeprowadzenie wyводу w zakresie przyjętych, autorskich ram nie nasuwa

wątpliwości. Należy też podkreślić, że prace naukowe w zakresie architektury oparte są w znacznej mierze na odbiorze subiektywnym, czego przeważnie nie da się uniknąć. Praca napisana jest językiem rzeczowym, a tekst stara się być obiektywną relacją usuwającą osobę autora w cień faktów i rzeczy. Autor umiejętnie wplata opisy prac projektowych, w których uczestniczył, co można uznać za dużą zaletę pracy.

3.5. Ocena materiału ilustracyjnego

Materiał ilustracyjny jest ważnym dopełnieniem pracy. Ilustracje dobrano stosownie do koncepcji merytorycznej i graficznej opracowania a całość pracy (tekst i ilustracje) stają się czasem równie ważne.

3.6. Oryginalność pracy i ocena wniosków.

Praca jest oryginalna; w opracowaniu tak postawionego, tak usystematyzowanego szerokiego zagadnienia – trudno znaleźć poprzedników. W konstrukcji podsumowania (D. *Konkluzje*) widać celowość zamysłu i rezultat dociekań. Autor podsumowuje tu trzy swoje hipotezy badawcze.

3.7. Ocena rozmiarów wysiłku naukowego

Przedstawiona praca jest wartościową pozycją świadczącą o obszerności dokonanych studiów (mamy tu 414 strony), wnikliwych przemyśleniach i dużym rozmiarze wysiłku naukowego Doktoranta.

3.8. Ocena wartości społecznej pracy

Temat opracowania – *Architektura otwartych obrzeży. Struktury graniczne w architekturze* to opracowanie mogące stać się bliskim architektom w ich dążeniu do tworzenia lepszej architektury. Teoria architektury została przedstawiona i powiązana z budowaniem. Rozprawa doktorska jest wyrazem praktycznego i teoretycznego zainteresowania Autora budowlami *otwartymi*. Jak się wydaje, taka właśnie architektura jest dla Doktoranta najważniejsza. Budowanie przestrzeni wolnej od przegród i tworzenie tektoniki budowli jest w pracy najważniejsze. Wielka architektura niezrozumiała społecznie może jednak stać się przyjazna dla odbiorcy. Doktorant pokazuje, że teoria architektury może być przełożona na język akceptowalny dla zwykłego odbiorcy. Praca doktorska jest doświadczeniem intelektualnym opartym na potwierdzeniu zdobytej wiedzy i próbie jasnego jej zapisaniu. Pan Maciej Miłobędzki potwierdził swoją wiedzę i pokazał to w bardzo interesującej książce. Wartość rozprawy należy ocenić bardzo pozytywnie.

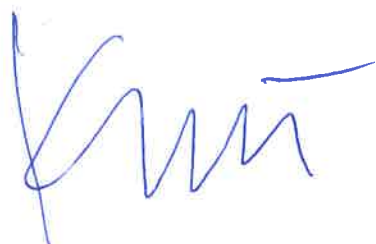
3.9. Uwagi recenzenta

Recenzent nie wnosi uwag do pracy. Trochę irytujące były natomiast pozostawione na końcu wersów sieroty, ale jest to wydruk typu maszynopis, więc nie stanowiło to większego problemu.

4. Wniosek końcowy

Rozprawa doktorska **mgr inż. arch. Macieja Miłobędzkiego** *pt. Architektura otwartych obrzeży. Struktury graniczne w architekturze*, opracowana na Wydziale Architektury Politechniki Warszawskiej, pod kierunkiem promotora prof. dr hab. inż. architekta Jana Słyka, spełnia wymagania stawiane w ustawie o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki. Recenzent ocenia pracę jednoznacznie pozytywnie i stawia wniosek o przeprowadzenie dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Również piszący te słowa ze względu na nowatorstwo pracy i odróżnianie się jej od książek nawiązujących do tradycyjnego języka architektury oraz ze względu na niestandardowe podejście do próby połączenia teorii architektury z własnymi dokonaniem projektowymi, wnosi o wyróżnienia rozprawy doktorskiej architekta Macieja Miłobędzkiego.

Tomasz Kozłowski

Kraków, 09.09.2022.